

Pr. cercet. dr. Liviu Petcu

**INFLUENȚA SFINTEI MONICA
ÎN CONVERTIREA FERICITULUI AUGUSTIN
O perspectivă lingvistică**

DOXOLOGIA
Iași, 2025

CUPRINS

<i>Abrevieri</i>	11
<i>Introducere</i>	13
I. CONDIȚIA FEMEII ÎN IMPERIUL CREȘTIN	21
I.1. Femeile în Imperiul creștin: mentalități și realități sociale.	21
I.2. Părinții Bisericii despre căsătorie, căsătoria a doua, a treia și adulter.	23
I.3. Idealul creștin al castității	27
I.4. Condiția femeii în Africa romană.	29
II. PERSONALITATEA SFINTEI MONICA	33
II.1. Tagaste în Numidia.	33
II.2. Bunica Monică îi istorisea despre martiriul Sfântului Ciprian și al celorlalți creștini africani	35
II.3. Monica. Premise de proiect educațional	44
II.4. Un copil virtuos. <i>Fortiter et suaviter</i>	45
II.5. „Consuetudo mala”. Convertirea Monicăi	50
II.6. <i>Plenis annis nubilis</i> . Căsătoria cu Patriciu și relația cu soacra	52
II.7. Soție și mamă creștină	57
II.8. „Pia vidua”	62
II.9. Ostia pe Tibru	66
II.10. Apusul vieții Sfintei Monica. Moartea și înmormântarea	71
II.11. Dincolo de moarte.	78
II.12. O mamă în misiune.	81
II.13. Sfânta Monica – paradigmă de soție și mamă pentru familiile prezentului	82
III. CONVERTIREA FERICITULUI AUGUSTIN	89
III.1. Pe drumul lui Augustin	89
III.2. „Fieri non potest ut filius istarum lacrimarum pereat”	96
III.3. Întâlnirea cu episcopul Ambrozio al Milanului.	107
III.4. „Tolle, lege!” Convertirea lui Augustin.	116

III.5. Convertirea Fericitului Augustin – considerații psihologice, literare și ale hagiografice	123
III.6. <i>Paenitentia</i> , μετάνοια și πένθος-ul sau zdrobirea inimii. Darul lacrimilor	128
III.7. Platon și Augustin. Arc peste timp	131

IV. STILUL OMILETIC ȘI CEL LITERAR

AL FERICITULUI AUGUSTIN

IV.1. Cultura antică – o cultură în esență literară, fundamentată pe gramatică și retorică. Nașterea și nivelurile retoricii	135
IV. 2. Utilizarea termenului de <i>eloquentia</i> în Antichitate și conotațiile lui. Poziția lui Augustin și a unor scriitori creștini contemporani vizavi de <i>ars rhetorica</i>	137
IV.3. Recunoscând utilitatea <i>eloquentia</i> tradiționale, Augustin nu o mai consideră indispensabilă pentru oratorul sau scriitorul creștin. ...	144
IV.4. Fondul, planul omiliilor augustiniene și nota moralizatoare a acestora	146
IV.5. Uniunea carismatică dintre Augustin și auditorii săi	150
IV.6. Oratorul creștin nu servește cuvântul rostit, ci adevărul Sfintei Scripturi	154
IV.7. Tahigrafii omiliilor sale	156
IV.8. Stilul predicilor. Caracterul eminent biblic al operei oratorice augustiniene	156
IV.9. Claritatea, expresivitatea și gravitatea stilului omiletic augustinian	161
IV.10. Paralela, juxtapunerea paratactică, antiteza, utilizarea climaxului și a dialecticii de către Augustin	168
IV.11. Paralelismul construcției frazei, rima și jocul de cuvinte.	173
IV.12. Construcția paratactică a frazei și ritmul antitetic	178
IV.13. Exegeza istorică și literală. Influența diatribei stoice și cinice ...	181
IV.14. Stilul elevat al <i>Confessiones</i> . Imagistica augustiniană și ocurența comparațiilor	183
IV.14.1. Parataxa și structura frazei cu <i>et</i> în <i>Confessiones</i>	183
IV.14.2. Stilul de inspirație biblică și imagistica augustiniană din <i>Confessiones</i>	185
IV.14.3. Ocurența comparațiilor.	187
IV.15. Varietatea stilului din <i>Corpusul</i> corespondenței sale	189

IV.16. Un posibil clivaj între teoria asupra stilului și aplicarea acesteia în cazul lui Augustin? Pluralitatea de stiluri în operele lui Augustin . . .	191
IV.17. Augustin – mare virtuoz al limbii și stilului	195

V. TRANSFORMĂRILE LINGVISTICE, PARTICULARITĂȚI

ALE LATINEI CREȘTINE ȘI VOCABULARUL CREȘTIN	197
V.1. Transformările lingvistice și evoluția socială și spirituală	197
V.2. Împrumuturile grecești în latinitatea creștină.	204
V.2.1. Primele contacte dintre greacă și latină. Aportul grecesc în limba latină	207
V.2.2. „Latina creștină ecleziastică” sau „a Bisericii”. Împrumuturile grecești în latina creștină.	209
V.2.3. Βαπτισμός - <i>baptismus</i>	213
V.2.4. <i>Peccatum</i> , σωτήρ - <i>salvator</i>	215
V.2.5. Λόγος – <i>sermo, verbum, ratio</i>	219
V.2.6. Ἀγάπη, Σπλάγχνα.	220
V.2.7. Exemple de alte cuvinte împrumutate în latina creștină.	224
V.2.8. Atitudinea poezilor în ceea ce privește numeroasele împrumuturi din idiomul creștinilor	225
V.2.9. <i>Cristus graece est, latine unctus</i>	228
V.3. Câteva accente referitoare la nașterea <i>idiomului</i> creștin și evoluția sa	228
V.3.1. Evoluția lingvistică și literară a lui Augustin și adoptarea idiomului creștin.	229
V.4. Vocabularul creștin. Experiințe de evanghelizare	231
V.5. Augustin și ἐτυμολογία sau problematica originii cuvintelor.	239
V.5.1. Gramaticienii latini din Antichitatea Târzie și portretizarea lor în descrierile moderne.	239
V.5.2. Episcopul, ca profesor de limbă: noul accent	240
V.5.3. Metodele de predare ‘botezate’. Etimologia	241
V.6. Cum s-a familiarizat Augustin cu latina creștinilor	245
V.7. Modificarea structurii frazei scrierilor Fericitului Augustin după convertirea sa.	253
V.8. Creștinii „locuiesc pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului”. Așa-numita <i>izolare</i> a primilor creștini	255
V.9. Atitudinea rigoristă a unor creștini cu privire la filozofie și la întreaga cultură antică	258

V.10. Stilul literar îngrijit al autorilor creștini	260
---	-----

VI. ROLUL MAMEI MONICA ÎN CONVERTIREA LUI AUGUSTIN.

DIALOGURILE DE LA CASSICIACUM.	265
VI.1. Sursa termenilor folosiți de Monica în <i>Dialoguri</i> și influența acestora asupra lui Augustin	265
VI.2. Gândul retragerii la Cassiciacum și pregătirea pentru aceasta.	268
VI.3. Zona rurală, liniștită și primitoare de la Cassiciacum	270
VI.4. Participanții la dialoguri.	271
VI.5. „Mama ne-a purtat în așa fel grijă ca și când ne-ar fi născut pe toți”	276
VI.6. Augustin elogiază genialitatea mamei sale și insistă să rămână la discuțiile filozofice	278
VI.7. Conținutul tematic al <i>Dialogurilor</i> de tip maieutic	280
VI.8. Rolul <i>Mamei</i> și al <i>Mamei Bisericii</i> în descoperirea înțelepciunii	283
VI.9. Augustin descoperă o nouă cheie a literaturii biblice	285
VI.10. Monica le comentează tuturor psalmii cu înțelepciune și cu o anumită înțelegere a adevărilor	286
VI.11. <i>Seria Africana</i> a rugăciunilor Psalmilor	290
VI.11.1. Teologia augustiniană și psalmii penitențiali 6, 50 și 142	291
VI.12. Reflecții patristice despre influența cuvintelor psalmilor în sufletele cititorilor. De la $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\varsigma$ la $\chi\alpha\rho\acute{\alpha}$ prin intermediul psalmilor	292
VI.13. Monica atinge culmea filozofiei, dar nu stăpânește limbajul aidoma lui Cicero. Disprețuirea solecismelor și a barbarismelor	295
VI.14. Utilizarea metaforelor legate de hrană și lumină. Profunde aserțiuni filozofice ale mamei	297
VI.15. <i>Fove precantes, Trinitas!</i>	303
VI.16. <i>Percussisti cor meum verbum tuo et amavi te</i>	304

VII. INFLUENȚA TERMINOLOGICĂ A SFINTEI MONICA ÎN CONVERTIREA FIULUI AUGUSTIN.

Ἐνθουσιασμός ȘI PUTEREA CUVINTELOR INSPIRATE	309
VII.1. O mamă foarte prezentă	309
VII.2. Influența Sfintei Monica în viața Fericitului Augustin. Prezența ei în operele lui	311
VII.3. Sfânta Monica – vehiculul Providenței divine pentru Augustin, după <i>Confessiones</i>	313

VII.3.1. Portretul Monicăi, alături de alte portrete literare ale istoriei romane	313
VII.3.2. Rolul mamei în convertirea sa aidoma rolului <i>Matris Ecclesiae</i> în mântuirea umanității	315
VII.4. Cuvintele lui Dumnezeu prin mesagerii Săi. Viziunile mamei Monica	321
VII.4.1. Visele mamei sale sunt pline de semnificație, fiind inspirate de Duhul Sfânt Care transmite un mesaj	321
VII.4.2. Augustin consideră convertirea sa ca pe o îndeplinire a cuvintelor din visul mamei sale, în care a lucrat Pronia divină.	324
VII.5. Elemente de limbaj în operele augustiniene. <i>Semnul lingvistic</i> . . .	328
VII.5.1. <i>Signa naturalia</i> și <i>signa data</i> . Definiția semnului	328
VII.5.2. Calitățile limbajului ca sistem de semnificație în <i>De magistro</i>	332
VII.5.3. <i>Res per signa discutur</i> . Căderea protopărinților a făcut necesară comunicarea prin intermediul semnelor.	335
VII.5.4. <i>Verbum cordis</i> sau cuvântul din interior și limba ca veșmântul sau trupul lui <i>verbum vocis</i> . Paralelismul între Cuvântul Întrupat și cuvântul uman.	341
VII.6. Limba latină, punica, berbera și <i>sermo plebeius</i> , <i>vulgaris, cotidianus</i>	346
VII.6.1. Limbajul și experiența mistică	349
VII.7. Cuvântul nu este doar un mijloc de comunicare, ci și factor esențial al vieții spirituale. Forța cuvântului uman	352
VII.8. Cuvintele – „icoanele sufletului” – se înnobilează sau se depreciază după vorbitori. Paradigma Sfintei Monica	355
VII.9. Monica demonstrează că limba nu este un ἔργον, ci o ἐνέργεια. Ἐνθουσιασμός și cuvintele ei „cu putere multă”	358
VII.10. Limbajul Sfintei Monica și experiența cuvintelor de negrăit. Influența acestora în convertirea lui Augustin	365
Concluzii	373
Bibliografie	379

INTRODUCERE

Fericitul Augustin este cel mai mare geniu pe care l-a avut vreodată Biserica. Inteligența sa a străpuns profund și ușor cele mai abstracte și grele probleme și s-a ridicat fără efort la cele mai înalte speculații. Spiritul său era ager, hrănit de cultură clasică și mereu preocupat de marile probleme filosofice, mintea lui pregătită și cuprinzătoare era capabilă să înțeleagă cele mai divergente subiecte și să se adapteze la toate. A fost un metafizician și un psiholog, un teolog și un orator, un scriitor, un moralist și istoric. S-a ocupat de controverse și exegeză, matematică și estetică, muzică și gramatică și chiar a scris poezie. Se pare că nicio muncă nu i-ar putea obosi mintea neobosită. Alături de vaste puteri intelectuale avea o sensibilitate rafinată, un caracter generos și simpatice, mereu înclinat către îngăduință și iertare, evlavie profundă, darul lacrimilor și puterea de a-și citi într-adevăr propriul suflet, toate sufletele și de a-și exprima cu acuratețe cele mai secrete emoții, judecata practică și arta de a administra treburile și de a conduce oameni, calități pe care cu greu ne-am putea aștepta să le găsim la un filozof și contemplativ. Vedem cu ușurință cum această combinație de calități a câștigat pentru Fericitul Augustin în timpul vieții sale o reputație și o stimă atât de mare, iar după moartea sa una dintre cele mai mari autorități pe care Biserica a atașat-o vreodată numelui vreunui dintre scriitorii ei. Această autoritate a fost atât de mare încât la ea au apelat nu numai creștinii ortodocși, ci și ereticii care căutau să-și apere erorile sub egida episcopului de Hippona.

Era firesc ca un om ca Augustin să-și atragă irezistibil contemporanii și să exercite asupra lor o influență foarte puternică. Autoritatea lui personală este evidentă din colecția scrisorilor sale; el pare să domine întreaga Biserică sau, cel puțin, întreaga Biserică africană și să ghideze după bunul plac spiritul progresist al timpului său. Oamenii care trăiesc la mare distanță își iau libertatea de a-i trimite o multitudine de întrebări. Lumea îl privea, după cuvintele unui anume Audax, ca pe

un oracol al legii („*oraculum legis*”) (epistola 260), de la care se putea învăța totul. Augustin s-a judecat pe sine într-un alt mod. El cere corespondenților săi nu numai să-l citească cu îngăduință, ci și să-l critice sincer. Le cere să-l urmeze numai atunci când sunt convinși că a scris adevărul. Posteritatea a ratificat judecata contemporanilor săi; încă mai trece drept unul dintre acele spirite puternice care apar doar la intervale mari de timp, dar sunt menite să influențeze foarte profund destinul umanității. Niciun Părinte al Bisericii nu a afectat, nici măcar de departe, atât de magistral întregul curs de mai târziu al filosofiei și teologiei, precum a făcut Fericitul Augustin. Cu generozitatea princiară, el a diseminat, de-a lungul drumului vieții sale, idei în care gânditorii de mai târziu au găsit fundamentele pentru sisteme întregi de doctrină.

Ca scriitor, este cel mai prolific și mai profund dintre toți apusenii și, în același timp, unul dintre scriitorii de marcă ai omenirii. A cunoscut regulile compoziției și arta vorbirii elegante, căci ocupase scaunul elocvenței. Stilul său, ca și gândul său, este nobil și înalt și plin de originalitate, varietate, mișcare și viață, acomodându-se după tema tratată și după cititorii pentru care scrie și este foarte atrăgător: este neobișnuit de priceput și gata în exprimarea gândurilor sale; ne fascinează pozitiv prin capacitatea cu care înfățișează diversele gânduri și emoții ale sufletului său. Latinitatea lui poartă amprenta timpului său; de obicei, dicția lui este nobilă și aleasă, dar în predicile și lucrările sale populare el folosește limbajul poporului. „Regula lui de aur a fost întotdeauna binele sufletelor”¹.

Scrierile Fericitului Augustin sunt foarte numeroase (în număr de circa 100). În *Patrologia* abatelui J. P. Migne, seria latina, operele lui se găsesc cuprinse în 16 volume întregi (32-47). Niciunul din ceilalți Părinți latini nu a lăsat atât de multe și atât de mari lucrări ca Augustin; dintre Părinții greci numai Sfântul Ioan Hrisostom a contribuit atât de mult la literatura bisericească. Scrierile sale oglindesc o personalitate foarte înzestrată, o inimă debordantă de ardoarea vieții și căldura iubirii, o minte fără egal pentru acuitatea logică și profunzimea speculativă. Dacă Ieronim este numit pe bună dreptate cel mai erudit dintre

¹ Rev. J. Tixeront, *A handbook of Patrology*, Second edition, London, 1923, p. 259, 260; Otto Bardenhewer, *Patrology: the Lives and Works of the Fathers of the Church*, translated from the second edition by Thomas J. Shahan, Freiburg im Breisgau & St. Louis: B. Herder, 1908, p. 495.

Părinți, „Augustin este cu siguranță cel mai mare și cel mai original. El unește deodată puterea creatoare a unui Tertulian și sentimentele eclesiastice ale Sfântului Ciprian; găsim în el tactul practic al latinilor și vivacitatea intelectuală a grecilor; mintea lui este puternic atrasă de problemele obscure ale antropologiei teologice, cum ar fi relațiile omului cu Dumnezeu, convertirea, păcatul și harul. În teologie, el se ridică deasupra celorlalți ca un maestru incomparabil”². Un loc aparte între scrierile sale ocupă lucrările *Confessiones* și *Retractationes*. „Printre multe altele, Augustin a mai scris și referitor la cele 7 arte: gramatica, muzica, dialectica, retorica, geometria, aritmetica și filosofia. Din ele n-au rămas decât câteva extrase asupra gramaticii și schițe asupra dialecticii și retoricii. În întregime avem numai *De musica libri sex*, în care tratează despre măsură, ritm, precum și despre puterea pe care o are muzica asupra spiritului omenesc”³.

Este binecunoscut faptul că, în tinerețea sa, sistemele filosofice pe care le studiase nu l-au mulțumit, nu au oferit sufletului său liniștea dorită. Și Sfânta Scriptură l-a lăsat, pe atunci, rece și indiferent, cel mai probabil din cauza faptului că Augustin a citit un rezumat prost scris al acesteia, anume *Vetus Africana*. Ulterior, datorită influenței mamei sale, Monica, Augustin s-a convertit cu tot sufletul la credința creștină, lepădând viața lubrică și rătăcită pe care o trăise până atunci.

Cercetând cu minuțiozitate motivele convertirii sale, mi-am manifestat intenția de a cerceta dacă influența mamei sale, Monica, în convertirea sa, s-a produs și la nivel terminologic, altfel spus, în ce măsură cuvintele înțelepte și pline de duh alese de ea în dialogurile cu Augustin și cu prietenii săi, limbajul eminent biblic și liturgic folosit în aceste dialoguri și puterea cuvintelor sale au adus o contribuție solidă în această privință.

Limbajul liturgic, care, în chip minunat, corespunde „marilor taine ale Dumnezeieștii slujiri”, exprimă „cele mai înalte forme ale cuvântării de Dumnezeu sau ale experiențelor duhovnicești proprii ei”⁴. Mai mult, particularitățile limbajului biblic și ale celui liturgic, bisericesc contribuie la cultivarea nelumescului în viața noastră, la îndepărtarea

² Otto Bardenhewer, *op. cit.*, p. 494.

³ Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, *Patrologie*, vol. II, Editura Basilica, București, 2009, p. 303 *sqq.*

⁴ Arhimandritul Sofronie, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, traducere de Ierom. Rafail Noica, Editura Sophia, București, 2004, p. 361.

de tot ce înseamnă preocupări care nu au legătură cu planul dumnezeirii. „Cuvintele Liturghiei, și îndeobște ale rugăciunilor, nu sunt numai omenești, ci și date de Sus. Graiul Bisericesc ține de tărâmul Ființării Dumnezeiești; el trebuie să exprime Descoperirea Duhului și viziunile minții născute de acea Descoperire”. Căci, prin „auzul graiului lui Dumnezeu” (Romani 10, 17), „se însuflă omul întru a crede, iar credința este cea care «biruiește lumea» (1 Ioan 5, 4; 1 Tesaloniceni 2, 13)”⁵.

În alegerea temei, au prevalat mai ales rațiuni legate de actualitatea și importanța unei astfel de teme în orizontul cercetărilor filologice contemporane.

Mai întâi, pentru a procura materialul istoric și literar necesar întocmirii vieții și activității Sfintei Monica în ceea ce-l privește pe Augustin, am făcut cercetări asupra scrierilor acestuia din urmă. Dorința mi-a fost alimentată de penuria informațiilor actualizate despre viața și activitatea ei și de cererile continui din partea persoanelor care doreau să cunoască mai multe crâmpie din viața mamei Fericitului Augustin. I-am analizat personalitatea în contextul mediului și culturii perioadei în care a trăit, adică secolul al IV-lea. Pe perioada cercetărilor mele asupra biografiilor existente, am descoperit insuficiențe și unele erori pe care am încercat să le îndrept, deși am realizat că acest plan era unul ambițios și de durată. Nu am încercat să tratez în mod exhaustiv acest subiect, întrucât nu acesta este scopul prezentei lucrări.

Așa cum am precizat și mai sus, majoritatea referințelor la viața Sfintei Monica pot fi găsite în lucrările Fericitului Augustin, în special în *Confesiunile* sale. Până la cartea a IX-a a acestei lucrări, și în special în această carte, viața lui Augustin este întru totul legată de cea a mamei sale. În *Dialogurile lui Cassiciacum* și în special în lucrările *De vita beata* și *De ordine*, Sfânta Monica este participantă la aceste dialoguri. Răspunsurile ei îi reliefează și caracterul. Indicii despre persoana ei pot fi regăsite și în numeroase dintre celelalte lucrări ale lui Augustin și le voi menționa acolo unde va fi cazul.

Orice scriitor se simte umil în fața scrierilor Fericitului Augustin, căci îl încearcă o teamă reverențială în fața unui atât de mare gânditor și artist. Din acest motiv, „numeroși autori nu au dorit să risipească nici unul dintre cuvintele lui Augustin și au compus scurte biografii ale Sfintei Monica ansamblând un număr de selecții din scrierile fiului

⁵ *Ibidem*, p. 362.

VI. ROLUL MAMEI MONICA ÎN CONVERTIREA LUI AUGUSTIN. DIALOGURILE DE LA CASSICIACUM

VI.1. Sursa termenilor folosiți de Monica în *Dialoguri* și influența acestora asupra lui Augustin

Nici măcar un studiu scurt asupra Sfintei Monica nu poate fi considerat complet fără o examinare a rolului ei în *Dialogurile* de la Cassiciacum. Aici o regăsim participând la discuțiile filosofice, un rol care aparent nu concordă cu portretul furnizat în *Confessiones*. Romano Guardini e de părere că oricât de puternică ar fi fost influența sa asupra dezvoltării lui Augustin, nu pare să se fi extins și la sfera intelectuală a vieții lui, din contra, imaturitatea ideilor sale religioase, transmisă fiului său, ar putea fi parțial responsabilă pentru dezamăgirea lui Augustin vizavi de creștinism¹. Nu subscriem într-un total acestei păreri și vom demonstra, în acest studiu, contrariul.

Au fost scrise argumente extinse *pro* și *contra* istoricității acestor *Dialoguri*; acestea nu pot fi dezbătute aici². Margaret More O'Ferrall, sprijinindu-se pe două articole științifice³, este de părere că, aceste dialoguri trebuie să fie considerate mai curând ca fiind compoziții literare

¹ R. Guardini, *The Conversion of St. Augustine*, traduction by E. Briefs, Westminster, The Newman Press, 1960, p. 139. A se vedea și P. Alfarić, *L'évolution intellectuelle de S. Augustin*, Paris, 1918, p. 70; Pierre Courcelle, *Recherches sur la Confessions de saint Augustin...*, p. 64-65, 273-274.

² Margaret More O'Ferrall, în studiul său intitulat „Monica, the mother of Augustine. A reconsideration...”, oferă detalii bibliografice pentru a sprijini această idee: D. Ohlmann, *De Sancti Augustini dialogis in Cassiciaco scriptis*, Argentorati, 1897; J. H. Van Haeringen, *De Augustini ante baptismum rusticantis operibus*, Groningen, M. de Vaal, 1917; B. L. Meulenbroek, „The Historical Character of Augustine's Cassiciacum Dialogues”, în *Mnemosyne*, 3, 13, 1947, p. 203-229. J. J. O'Meara, „The Historicity of the Early Dialogues of St. Augustine”, în *Vigiliae Christianae*, 5, 1951, p. 150-178. A se vedea și nota detaliată din O. Perler, „Les voyages de Saint Augustin”, în *Études Augustiniennes*, Paris, 1969.

³ Lucrarea standard asupra formei de dialog rămâne aceea a lui R. Hirzel, *Der Dialog*, Leipzig, 1895. A se vedea și M. Ruch, *Le préambule dans les œuvres philosophiques de Cicéron*, Strasbourg, 1958.

ale lui Augustin, scrise în concordanță cu convenții acceptate ale formei de dialog, care, pentru scopurile noastre, aceasta însemnând că există elemente de adevăr, în privința decorului și personajelor și a discuțiilor care sunt prezentate⁴.

În cazul în care cuvintele Monicăi din *Dialoguri* și comentariile lui Augustin asupra lor sunt analizate cu atenție, se poate vedea că nu trebuie să ne confruntăm cu o fațetă intelectuală neprevăzută a Monicăi, ci mai curând cu o Monică exemplificând acele femei care au ajuns, prin recursul la Dumnezeu, la Sfânta Scriptură, îndeosebi la cartea Psalmilor, precum și la tradiția liturgică a Bisericii, prin participarea de două ori pe zi la slujbele divine în biserică, la înțelepciune și la o anumită înțelegere a adevărilor religiei creștine, o poziție pe care Augustin este brusc pregătit să o aprecieze. Acest aspect este susținut de comentariul său asupra primei contribuții a mamei sale, când mărturisește că a înțeles din ce sursă, din ce fel de izvor și cât de divină este această sursă, din care se revărsau cuvintele ei (*De beata vita*, 10). Este binecunoscut faptul că, în trăirea creștină autentică, Cuvântul lui Dumnezeu își găsește expresia cea mai deplină în cadrul sacramental. Fie că este comunicat prin citirea din Sfânta Evanghelie sau predică, fie că este cântat în psalmodii sau prezentat prin cântările în forma antifoanelor sau a imnelor dogmatice (tropare la sărbători, *Unule Născut sau Simbolul de credință*), „Cuvântul lui Dumnezeu este mai întâi comunicat, exprimat și primit prin actul eclezial al *slujirii* și, în particular, prin săvârșirea Tainei Sfintei Euharistii”⁵.

Tânărul Augustin, meditănd la sensul existenței și al creației, nu se întreabă numai pe sine, ci o întreabă și pe Monica. Iar răspunsurile cele mai bune le primește de la Dumnezeu prin gura ei. Însă, Dumnezeu îi dă prin ea răspunsuri după nivelul la care a ajuns el, cel care întreabă. „Prin aceasta se arată că și cel ce întreabă ajută să i se dea răspunsul, sau face să i se dea răspunsul potrivit cu nivelul atins prin eforturile lui. Căci răspunsul echivalează cu înțelegerea ce se ivește în om. Dar sfântul îi prilejuiește și îi confirmă această înțelegere. Aceasta arată din nou intima unire, sau interioritatea reciprocă dintre cel progresat

⁴ R. Hirzel, *Der Dialog*, Leipzig, 1895. A se vedea și M. Ruch, *Le préambule dans les œuvres philosophiques de Cicéron*, Strasbourg, 1958. Vezi pe larg la Margaret More O’Ferrall, *op. cit.*, p. 41.

⁵ John Breck, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, traducere de Monica E. Herghelegiu, Editura IBMBOR, București, 1999, p. 14.

duhovnicește și cel ce-l întreabă. Dar aceasta depinde și de cel ce întreabă [...]”⁶. Cuvântul lui Dumnezeu, rostit, în cazul nostru, prin fericitul glas al mamei Monica, nu este de ajuns – menționează teologul și literatul Daniil Sandu-Tudor – ca Augustin să-l străbată cu ochii și cu buzele, ci trebuie să se „altoiască” acestuia, să încerce să-l trăiască, să se îmbibe cu el. Exortația este valabilă și pentru noi, cei de astăzi: „Cuvântul lui Dumnezeu [...] așa cum făceau Părinții cei vechi, nu numai din încercare, dintr-un fel de gând de ispitire, ci și din evlavie trebuie să te străduiești să-l pătrunzi, să te așezi în el, să-l locuiești, apoi să-l mănânci, să-l mistui, să ți-l faci al tău, să te culci și să te trezești cu el, trebuie să te pătrunzi, să te biruiești și să te biruiești în chip practic”⁷.

În altă parte, Augustin subliniază capacitatea ei naturală și iubirea ardentă pentru lucrările divine pe care le observase anterior, mulțumită îndelungatei lor vieți împreună și studiului atent, și atunci, într-o discuție particulară într-un anume moment, așa de profundă îi apăruse înțelegerea ei, încât nimic nu părea mai potrivit pentru adevărata filosofie: „Era dimpreună cu noi, iarăși, maica mea, al cărei ingeniu și, în lucrurile divine, spirit aprins, îl observasem printr-o conviețuire îndelungată și printr-o diligentă considerare; atunci, însă, într-o anume dispută, nu despre un lucru neînsemnat, pe care am avut-o la ziua mea de naștere, dimpreună cu convivii, și pe care am adunat-o într-o cârtică”⁸, într-atât mi s-a arătat mie mintea ei, încât nu mi se părea nimic mai apt adevăratei filosofii. Și, așa, am hotărât ca, ori de câte ori ar avea timp liber, să nu lipsească nicidecum colocviul nostru”⁹.

Astfel că, în timp ce deducem din *Dialoguri* că Augustin a ajuns acum să respecte opiniile Monicăi, nu trebuie să deducem că dintr-odată Monica s-ar fi schimbat și a devenit brusc intelectuală. Ci mai curând, Augustin este acum pregătit nu numai să respecte și să accepte înțelepciunea ei izvorâtă din credința creștină, ci și, în prezentarea sa, să optimizeze și să reliefeze ideile Monicăi, utilizându-le pentru a ilustra această nouă acceptare a importanței autorității într-o dimensiune

⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, notă explicativă nr. 928, la Sfinții Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. XI, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 677.

⁷ Daniil Sandu-Tudor, *Dumnezeu-Dragoste*, Editura Christiana, București, 2000, p. 159.

⁸ Cărticica e *De vita beata*.

⁹ S. Aurelii Augustini, *De ordine...*, cartea II, I, p. 277.

religioasă¹⁰. De fapt, știm că, cel puțin o dată când scria, avea și alte femei-filosofi în minte, pentru că, de la început, în *De ordine*, declară că în generațiile anterioare, femeile discutau filozofia și filozofia ei (a mamei sale – n. n.) îi place cel mai mult (*De ordine*, 1, 31).

În continuare, ne propunem să dezvoltăm, pas cu pas, ideile înșirate pe scurt până acum.

VI.2. Gândul retragerii la Cassiciacum și pregătirea pentru aceasta

În august 386, după întâmplarea minunată din grădină, care a marcat definitiv conversia totală a lui Augustin la credință, el a vrut să aprofundeze doctrina acestei credințe. Astfel, Augustin a luat decizia de a renunța la toate, devotându-se în întregime lui Dumnezeu.

„«O, Doamne, eu sunt robul Tău, robul Tău sunt eu și fiul roabei Tale; rupt-ai legăturile mele. Ție-ți voi aduce jertfă de laudă» (Psalmi 115, 8; Matei 11, 30; Psalmi 49, 15; 106, 22). Să Te laude inima mea și limba mea și toate oasele mele să glăsuiască: «Doamne, cine este asemenea Ție?» Așa să glăsuiască ele iar Tu răspunde-mi și spune sufletului meu: «Mântuirea ta sunt eu»”¹¹.

Acestui prim sentiment de admirație și recunoștință, care umplea inima lui Augustin a doua zi după convertirea sa, i se alătura un altul care era la fel de profund și de plăcut. Augustin se simțea umplut de o înnoire sfântă ce îi fusese necunoscută până atunci. Ceea ce i se părea vrednic de considerație până atunci devenise acum lipsit de importanță. „Ce plăcut mi-a fost să mă lipsesc de plăcerile nimicurilor de care avusesem teamă să le pierd, iar acum era o bucurie să le alung.

Căci le aruncai de la mine, Tu, dulceața cea adevărată și mai plăcută decât orice, le aruncai, iar în locul lor intrai Tu, mai dulce decât orice dulceață, dar pentru trup și sânge, mai strălucit decât orice lumină, dar mai lăuntric decât orice ascuns, mai înalt decât orice cinstire. Dar liber era sufletul meu de grijile mușcătoare ale ambiției și ale câștigului, ale împotmolirii și dorinței de a gădila mâncărimea poftelor și îți spuneam Ție nimicuri, Ție, strălucirii mele și bogăției mele și mântuirii mele, Domnului Dumnezeului meu”¹².

¹⁰ Margaret More O’Ferrall, *op. cit.*, p. 42-43.

¹¹ *Confessiones*, 9, 1, 1. Traducere proprie.

¹² *Ibidem*. Am consultat și *Confessiones – Mărturisiri...*, traducere și indici de Prof. Dr. Docent Nicolae Barbu, p. 252-253.